

ΤΡΑΠΕΖΑ ΘΕΜΑΤΩΝ: ΓΛΩΣΣΑ-ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Ραψωδία Α53-306

1. Η καθυστέρηση της αποκάλυψης της αιτίας του λοιμού (στ. 54–101)

Ο Όμηρος επιβραδύνει σκόπιμα την εξέλιξη της ιστορίας, καθυστερώντας να αποκαλύψει την αιτία του λοιμού. Ο μάντης Κάλχας δεν αποκαλύπτει αμέσως την αλήθεια, γεγονός που αυξάνει την αγωνία και το ενδιαφέρον του ακροατή. Έτσι, η σκηνή γίνεται πιο δραματική και προετοιμάζει το έδαφος για τη σύγκρουση ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα. Η επιβράδυνση πετυχαίνεται με διάφορα μέσα:

- Στους στ. 66–73 και 94, ο Κάλχας κάνει ερωτήσεις και διστάζει να μιλήσει καθαρά,
- ο ποιητής αφιερώνει αρκετούς στίχους στην παρουσίαση του μάντη και του φόβου του,
- ο Αχιλλέας δίνει όρκο ότι θα τον προστατέψει, και μόνο τότε ο Κάλχας αποκαλύπτει την αιτία.

Έτσι, η καθυστέρηση δημιουργεί ένταση και δίνει έμφαση στη σημασία της αποκάλυψης και στις συνέπειές της.

2. Ο ιδανικός τύπος γυναίκας στην ομηρική κοινωνία

Ο Αγαμέμνων αρνείται να ελευθερώσει τη Χρυσίδα και την επαινεί συγκρίνοντάς τη με τη σύζυγό του Κλυταμνήστρα. Τονίζει ότι η Χρυσίδα δεν είναι κατώτερη από εκείνη, ούτε στη σωματική της ομορφιά, ούτε στο ανάστημα, ούτε στις ικανότητές της στις οικιακές δουλειές, ούτε στη σύνεση.

Μέσα από την περιγραφή αυτή φαίνονται τα χαρακτηριστικά της ιδανικής γυναίκας στην ομηρική εποχή: είναι όμορφη, έξυπνη, καλή νοικοκυρά και ικανή στις γυναικείες εργασίες. Έτσι, ο Όμηρος εκφράζει τα κοινωνικά πρότυπα της εποχής του για τη θέση και τον ρόλο της γυναίκας.

3. Η έννοια της τιμής (στην ομηρική εποχή, στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ. και σήμερα)

Στην ομηρική κοινωνία η τιμή ήταν βασική αξία και σύμβολο αναγνώρισης. Η σύγκρουση του Αχιλλέα με τον Αγαμέμνονα ξεκινά εξαιτίας της προσβολής της τιμής του Αχιλλέα, όταν ο Αγαμέμνωνας του παίρνει το λάφυρο, τη Βρυσίδα. Τα λάφυρα είχαν μεγάλη σημασία γιατί έδειχναν το κύρος και τη δύναμη κάθε πολεμιστή.

Ο Αγαμέμνωνας θεωρεί προσβολή να μείνει χωρίς δώρο (στ. 119–120, 134, 186–188), ενώ ο Αχιλλέας νιώθει βαθιά αδικημένος που του στερούν την ανταμοιβή των κόπων του (στ. 162–163, 171–172).

Στην Αθήνα του 5ου αι. π.Χ., η τιμή σχετιζόταν με την πολιτική ιδιότητα του πολίτη. Ο «ἄτιμος» ήταν αυτός που έχανε τα πολιτικά του δικαιώματα.

Στη σημερινή κοινωνία, η λέξη «τιμή» σημαίνει κυρίως χρηματική αξία ενός αγαθού, αλλά και ηθική υπόληψη ή σεβασμό προς κάποιον.

Η σημασία της λέξης έχει αλλάξει με το πέρασμα του χρόνου, γιατί αλλάζουν και οι αξίες κάθε κοινωνίας. Οι έννοιες εξελίσσονται όπως εξελίσσονται και οι πολιτισμοί.

4. Η εμφάνιση της Αθηνάς στον Αχιλλέα

Οι αρχαίοι πίστευαν πως οι θεοί μπορούσαν να παίρνουν ανθρώπινη μορφή (ενανθρώπιση) ή να εμφανίζονται με θεϊκή λάμψη (επιφάνεια).

Στην Ιλιάδα, η Αθηνά παρουσιάζεται στον Αχιλλέα με θεϊκή επιφάνεια — δεν παίρνει μορφή ανθρώπου, αλλά φανερώνει τη θεϊκή της φύση μόνο σε εκείνον, ώστε να τον συγκρατήσει την κατάλληλη στιγμή πριν σκοτώσει τον Αγαμέμνονα. Έτσι, η παρέμβασή της είναι άμεση και αποτελεσματική.

Αντίθετα, στην Οδύσσεια, εμφανίζεται στον Τηλέμαχο με τη μορφή του φίλου του πατέρα του, Μέντη. Εκεί, σκοπός της είναι να τον ενθαρρύνει, να τον διδάξει και να τον κινητοποιήσει χωρίς να τον τρομάξει.

Ο Όμηρος λοιπόν επιλέγει διαφορετικό τρόπο παρουσίασης κάθε φορά, ανάλογα με τον σκοπό και τον χαρακτήρα του προσώπου που δέχεται τη θεϊκή παρέμβαση.

5. Το «σχήμα του αδυνάτου» στον όρκο του Αχιλλέα (στ. 234–245)

Ο Αχιλλέας, γεμάτος θυμό και πίκρα για την αδικία του Αγαμέμνονα, ορκίζεται πως δεν θα πολεμήσει ξανά στο πλευρό των Αχαιών. Για να δείξει τη σοβαρότητα της απόφασής του, χρησιμοποιεί το «σχήμα του αδυνάτου»: λέει ότι θα επιστρέψει στη μάχη μόνο αν το ξύλινο σκήπτρο που κρατά ξαναβλαστήσει και βγάλει φύλλα — κάτι φυσικά αδύνατο.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Όμηρος τονίζει τη σταθερότητα και το πάθος του Αχιλλέα. Ο όρκος γίνεται πιο ζωντανός και δραματικός, δείχνοντας πως η απόφαση του ήρωα είναι οριστική και αμετάκλητη.

6. Το «σχήμα του αδυνάτου» στη νεοελληνική παράδοση

Το σχήμα του αδυνάτου υπάρχει και στα δημοτικά τραγούδια.

Όπως ο Αχιλλέας δηλώνει πως θα επιστρέψει μόνο αν το σκήπτρο του βγάλει φύλλα, έτσι και στα παραδείγματα των δημοτικών τραγουδιών:

- **Στο απόσπασμα Α'**, ο νεκρός λέει στην αδελφή του πως είναι αδύνατο να τη συναντήσει, όπως είναι αδύνατο να ανθίσει ένα ξερό δέντρο.
- **Στο απόσπασμα Β'**, μια κοπέλα λέει πως θα παντρευτεί έναν νέο μόνο αν γίνουν πράγματα αδύνατα από τη φύση, όπως να γίνει αλώνι στο πέλαγος ή να δεθούν αυγά σε δέμα με μία μόνο κλωστή.

ΤΡΑΠΕΖΑ ΘΕΜΑΤΩΝ: ΓΛΩΣΣΑ-ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Α' ΛΥΚΕΙΟΥ

Και στις δύο περιπτώσεις, όπως και στην Ιλιάδα, το σχήμα του αδυνάτου χρησιμοποιείται για έμφαση και για να εκφράσει κάτι αδύνατο ή οριστικό.

7. Η προοικονομία στους στ. 213–242

Ο Όμηρος συχνά χρησιμοποιεί προοικονομία, δηλαδή προετοιμάζει τον ακροατή για γεγονότα που θα ακολουθήσουν. Στους στίχους 213–215, ο ποιητής μάς προϊδεάζει ότι ο Αχιλλέας αργότερα θα αδιαφορήσει για τις ικεσίες των Αχαιών, ακόμη κι αν του προσφέρουν πλούτη και δώρα για να επιστρέψει στη μάχη.

Επίσης, στους στίχους 241–245, προαναγγέλλεται η στιγμή που η Αθηνά θα δικαιώσει τον Αχιλλέα και θα τον βοηθήσει να αποκαταστήσει την τιμή του εκδικούμενος τον Αγαμέμνονα.

Η τεχνική αυτή αυξάνει την αγωνία και βοηθά τον ακροατή να παρακολουθεί τη συνέχεια της δράσης με μεγαλύτερο ενδιαφέρον.

8. Ο λόγος του Νέστορα (στ. 255–285)

Ο Νέστορας παρουσιάζεται ως σοφός και γλυκόλογος γέροντας, που προσπαθεί να συμφιλιώσει τους δύο ήρωες.

Χρησιμοποιεί τρεις βασικούς τρόπους:

1. **Συναισθηματική προσέγγιση** – τους υπενθυμίζει ότι ο καβγάς τους χαροποιεί τους εχθρούς (στ. 252–258).
2. **Λογικά επιχειρήματα** – τονίζει πως έχουν κοινό σκοπό, τη νίκη κατά των Τρώων, και πρέπει να παραμερίσουν τις διαφορές τους.
3. **Παραδείγματα από το παρελθόν** – θυμίζει παλιούς ήρωες που υπάκουαν στις συμβουλές του, άρα πρέπει κι αυτοί να ακούσουν τη φωνή της λογικής (στ. 259–273).

Τέλος, με διπλωματία, συμβουλεύει τον Αγαμέμνονα να σεβαστεί τον Αχιλλέα γιατί είναι πολύτιμος για το στράτευμα, και τον Αχιλλέα να σεβαστεί τον αρχηγό. Παρόλα αυτά, η παρέμβασή του δεν έχει αποτέλεσμα, και η σύγκρουση οδηγεί στις οδυνηρές συνέπειες που ήδη προανήγγειλε ο ποιητής.